

**CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)**

**ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1994

Technical and Bibliographic Notes / Notes techniques et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming, are checked below.

L'institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modification dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

Coloured covers/
Couverture de couleur

Coloured pages/
Pages de couleur

Covers damaged/
Couverture endommagée

Pages damaged/
Pages endommagées

Covers restored and/or laminated/
Couverture restaurée et/ou pelliculée

Pages restored and/or laminated/
Pages restaurées et/ou pelliculées

Cover title missing/
Le titre de couverture manque

Pages discoloured, stained or foxed/
Pages décolorées, tachetées ou piquées

Coloured maps/
Cartes géographiques en couleur

Pages detached/
Pages détachées

Coloured ink (i.e. other than blue or black)/
Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)

Showthrough/
Transparence

Coloured plates and/or illustrations/
Planches et/ou illustrations en couleur

Quality of print varies/
Qualité inégale de l'impression

Bound with other material/
Rlié avec d'autres documents

Continuous pagination/
Pagination continue

Tight binding may cause shadows or distortion along interior margin/
Le reliure serrée peut causer de l'ombre ou de la distorsion le long de la marge intérieure

Includes index(es)/
Comprend un (des) index

Title on header taken from: /
La titre de l'en-tête provient:

Blank leaves added during restoration may appear within the text. Whenever possible, these have been omitted from filming.
Il se peut que certaines pages blanches ajoutées lors d'une restauration apparaissent dans le texte, mais, lorsque cela était possible, ces pages n'ont pas été filmées.

Title page of issue/
Page de titre de la livraison

Caption of issue/
Titre de départ de la livraison

Masthead/
Générique (périodiques) de la livraison

Additional comments: /
Commentaires supplémentaires:

This item is filmed at the reduction ratio checked below /
Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

10X	14X	18X	22X	26X	30X
☐	☐	☒	☐	☐	☐
12X	16X	20X	24X	28X	32X

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

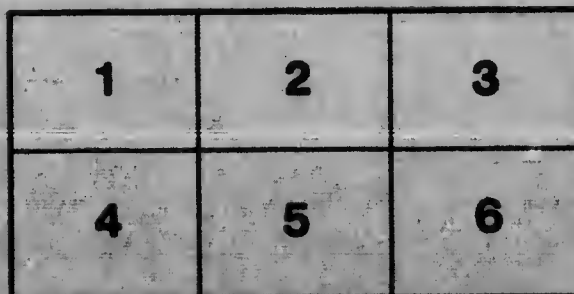
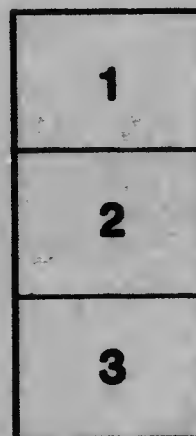
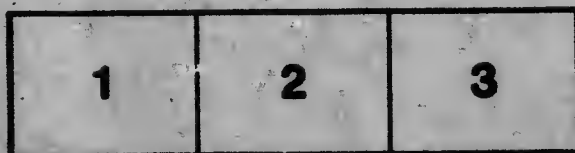
National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol \rightarrow (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

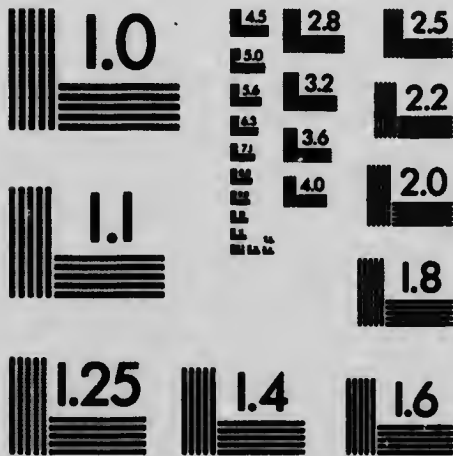
Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole \rightarrow signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

РОБЕРТ ДЖ. ІНГЕРСОЛ.

БОГИ

Пер. з англ. І. О. З.

У-Р-В

ЦІНА 25 Ц.

Іван Терновський

Накладом
"УКР. РОБІТНИЧИХ ВІСТИЙ"
Вінніпер, Ман.
1920.

РОБЕРТ ДЖ. ІНГЕРСОЛ.

Б О Г И

Пер. з англ. І. О. З.

У-Р-В

ЦІНА 25 Ц.

Іван Терещівський
НАКЛАДОМ 'УКР. РОБІТНИЧИХ ВІСТИЙ'

Вінніпер, Ман.

1920.

BL 2725
GEIS
1950
PARK

270890

БОГИ.

Чесний бог є найшляхотнішим твором чоловіка. Кождий народ мав собі свого бога власного зтвору і той бог був завжди подібний до своїх творців. Він ненавидів і любив те що вони ненавиділи і любили і був вік завжди по стороні тих, що мали силу і владу. Кождий бог був дуже патріотичний і ненавидів всі народи крім свого власного. Всі ті боги вимагали хазьби, підхльбства, убожання і мольби до них. Більшости з них завжди подобалися жертвам, а здах невинної крови завжди уважали за божественну перемогу. Всі ті боги наступали на те, щоби вони мали величезне число копів, і вони настоювали на те, щоби народ їх удержував. Годовні заняття повинні були смилити всі своїм богами і уперто впевнитися що він може дуже легко побідити всіх проклятих і зібрати їх до купи.

Ті боги зироблювали після безчисленних мислен і найдивоглядніших фасонів. Одні мали творчу раму, другі сотку голов, інші є творені в певній формі з живих вузлів, деякі є творені пелюками, а ще інші нерами і списа-

ми; є між ними з кудрявим покрученим в льочки волосем, є і з крилами як херувимн; одні з них були невидимі, другі показували ся в цілій поставі, а є й такі, що показували лише свої плечі; декотрі з них були заздрісні а декотрі дурні; декотрі переміняли ся в людей, ниші в лебедів, в биків, в голубів, а декотрі ставали святими духами і залицяли ся до прекрасних дочок чоловіка. Декотрі з них були жонаті — всі повинні були бути — а декотрих уважали за відвічних старих кавалерів. В декотрих були діти і сі діти ставали також богами і до них молено ся так як і до їхніх батьків. Ті боги переважио були мстиві, дикі, з тілесними похотями і несвідомі. Одначе тому, що вони загально полягали на інформаціях їхніх попів, їхня несвідомість ледви чи викличе у нас здивоване.

Ті боги не знали навіть як виглядають сотворені ними світи, але думали, що вони плоскі. Декотрі з них думали, що спинивши сонце, можна продовжати деиь, що дуте в труби може розвалити мури міста, а всі вони так мало знали вдачу людей, котрих вони сотворили, що приказували тим людям любити себе. Декотрі з них були такі тупоуми, що думали, будьто-би чоловік міг вірнти так як вони захочуть, або так, як вони йому прикажуть і що

руководити ся спостереженнями, розумом і досвідом було найнегіднішим і проклятим гріхом. Ніодин із тих богів не міг дати правдивого опису сотворення нашої малої землі. Всі вони були неточними і ігнорантами в геології і астрономії. Без винятку були вони найпоганішими законодавцями, а як виконавчі управителі були далеко слабшими від пересічного американського президента.

Ті боги вимагали найпідліїшого і найнижшого послуху. Щоби їм угодити, чоловік мусів занурити свою твар в порох. Але, що правда, вони все були ласкаві для тих, котрі їх витворили. Вони показували свою ласку, допомагаючи тим людям обкрадати і нищити других, і пожадати чужих жінок та дочок.

Нічо не вдоволяє тих богів більше, як мордоване невірних. І знова нічо більше не злостить їх, навіть тепер, як те, що хтось заперече їх існуванє.

Лише декілька народів були так бідні, що мали тільки одного бога. Богів так легко було робити, і сировець на їх витворенє коштував так мало, що загально ринок богів був переповнений, а небеса погинали ся під сими чудовищами. Сі боги не лише занимали ся небозводом, але й мішали ся в людські справи. Во-

ни були перші від всіх і всего. Вони опікувалися кожним відділом. Все мало бути під їх безпосередню опікою. Нічо для них не було за мале і нічо за велике; падане воробців і рух планет — були однаково доглядані сими промисловими і старанними богами. Зі своїх небесних престолів вони часто сходили на землю, щоби давати чоловікови пораду. Говорять про одного бога, що зійшов на землю серед громів і блискавиць сказати людям, щоби вони не варили малих кізлят в молоці їхніх материй. Деякі опускали свої блискучі склепіння, щоби сказати жінкам, що вони повинні, або не повинні родити дітей, або як вичищувати внутренности птиць.

Наколи люди занедбали почитувати одного з тих богів, або перестали кормити і одягати його попів (що було одно і те саме), то він звичайно сходив до них з пошестями і з голодом. Часом він позволяв другому народови підбити їх у неволю — продати їхні жінки і діти; але найбільше він мстив ся в сей спосіб, що мордував їхніх первородних дітей. Попи все словняли свої обовязки під тим зглядом не лише проповідуючи сі скандали, але доказуючи навіть, що се припало народови в карі за те, що нарид недостаточно почитував своїх богів.

Сі боги ріжнились між собою так, як ріжнили ся самі народи. Найбільші і найсильніші народи мали наймогутіших богів, підчас коли слабші народи мусіли вдоволяти ся самими найнижшими відпадками небес. Кождий з тих богів обіцював своїм рабам вічне щасте, і обіцював строго карати тих, хто або не вірив в його істноване, або підозривав, що десь другий бог був сильніший від него; а заперечуване істнованя богів було і є злочином над злочинами. Сплями свої руки людською кровю; знищ обмовою добру славу невинного; задуши усміхнене дитя на колінах його матери; обмани, знищ і покинь гарну дівчину яка любила тебе і вірила тобі, — то твоя справа не е ще безнадійна. За кожде з поодинок а і за все повисше разом можуть тобі простити. З усіх повисших злочинів може увільнити тебе збакротований суд назначений евангелием; але спробуй заперечити істноване сих божественних духів, сих богів, як лагідна і добра твар милосердя відразу покрийть ся вічною ненавистю. Золоті ворота небес замкнуть ся перед тобою, і ти, зі звуком нескінченого проклятя в своїх ухах, з пятном неслави на твоім чолі починаеш свою безконечну мандрівку по понурім дні пекла — безконечний волоцюга, вічний відпа-

док — безсмертний засудженець.

Один з цих богів, котрий домагається нашої любови і нашого почитання, і котрий є почитуваний, як що безсердечні церемонії можуть бути дійсним почитуванем, — дав своїм вибраним людям слідуєчі воєнні права до наслідування: “Єсли приходиш до міста, щоб воювати із ним, то проголоси йому мир. А єсли місто згодить ся на твій мир, і відчинить тобі свої ворота, то весь народ в тім місті стає тобі підданим, і має служити тобі. Але єсли місто не прийме твого мира і вповість тобі війну, тоді ти облягай його. І коли бог, твій пан, віддасть місто в твої руки, тоді ти маєш змести все його мужеське населене вістрем твого меча. А жінки і діти і худобу, і все, що буде в місті ти маєш взяти для себе, і користуватись набутком твого ворога, який бог віддав тобі. Так повинен ти робити з усіма містами далекими від тебе, які не є містами сего народу”.

Чи можливо є чоловікови представити собі щось підлійшого? Чи можна вірити, що такі поученя міг дати хто инший як нескінченний ворог? Зауважте, що армія, яка дістала сі інструкції, була армією напасною. Мир мав бути предложений на уелівах, що піддаючий ся народ мав стати рабом напасника; але нако-

либ хтонебудь посмів боронити свій дім, або посмів боротись за любов своєї жінки і дитини, — тоді меч не смів щадити нікого, — навіть маленького немічного дитяти.

А нам кажуть почитати такого бога; кажуть нам падати на коліна і говорити, що він є добрий, милосердний, справедливий, що він є — любов. Нам кажуть приглушити всі шляхотні почуття нашої душі, ногами потоптати всі благі ласкавости нашого серця. Але, коли ми не хочемо піддатись, коли не хочемо стати брехунами, — тоді нас визивають, і ненавидять нас не лише тут, але сей самий бог грозить нам, що буде мучити нас в вічнім вогни тоді, коли смерть позволить йому вціпити його пазурі в нашу голу, безпомічну душу. Але помімо ненависти людей, помімо грозьби бога, — ми будемо їх учити, а його будемо опрокидувати і визивати.

Книга, яку називають біблією, є переповнена так само страшними, несправедливими і жорстокими уступами. Сю книжку маєть ся читати по школах, щоби зробити наших дітей люблячими, ласкавими і шляхотними! Се є книга, яку наша Конституція признає як жерело власти і справедливости.

Дивно, що церква нікого не переслідувала

еще за віруване, що бог є злим, тоді, коли сотні мільонів були знищені за те, що думали, що він є добрий. Правовірні церква ніколи не простить тому, що сказав: "бог є любов". За найсправедливішу і найвірнійшу релігію уважано завжди те, що всі муштини, жінчини і діти заслугоють на вічне прокляте. Завсїгди уважано за ересь вислів, що "бог вкінци спасе всїх".

Нам кажуть усправедливити сї страшні уступи, сї підлі закони воен, тому, що біблія є словом божим. Фактично, ніколи не було і ніколи не може бути аргументу, яким можна би доказати натхнене якої небудь книжки. В відсутности позитивного доказу, аналогії і досвіду, аргумент є прямо неможливий, і навіть при найлучшїм не може бути нічим більше, як лише безпотрібною порожньою агітацією. В хвилі, коли ми признаємо, що ся або та книжка є за свята, щоби сумніваться, або бодай роздумувати над нею, ми стаємо умовими рабами. Булоб крайно дурним припускати, що бог зсилає би свої завіщання розумним ествам і в той самий час назвав би злочином, який мав би бути караний вічним вогнем за те, що ті ества ужилиб свого розуму, щоби зрозуміти його завіщане. Єсли ми маємо право уживати на-

шого розуму, ми також зовсім певно маємо право поступати після него, і ніякий бог не може мати права карати нас за такий поступок.

Поучуване про те, що будуче щасте залежить від віри, є очайдушне. Се підлість над підлостями. Думка про те, що віра в бога має бути надгороджена вічним благословенем, під час коли полягане на розумі, на досліді і досвіді заслугує лише нескінчені карі і болі, — є за смішна, аби її відкинути і може бути заступлена лише тою нещасною мішаниною хорого невіжества, яким є "віра". Чи думаючий чоловік може вірити в те, що кров усмирить бога? А помімо того вся наша система релігії опираєть ся на сїм віруваню. Жиди усмиряли бога кровю звірят, а після християнського віруваня кров Ісуса змякшила трохи серце бога, і уможливила спасене декількох щасливців. Тяжко поняти, як може людський розум дати приступ таким страшним думкам, або як може чоловік зі здоровим розумом читати біблію і в той самий час вірити в догму натхненя.

Чи біблія є правдива чи фалшива, не робить різниці в порівнаню з умовою свободою людської раси.

Спасене через рабство є безвартісним. Спасене від рабства є неоцінимим.

Так довго, як чоловік вірить в правдивість біблїї, та книга є паном його думки. Цивілізація нашої доби не є дитиною віри, але зневіри, — є вислідом вільної думки.

Після моєї думки, щоби переконати всяку думаючу людину про те, що біблія є просто і чисто людського винаходу — варварського винаходу — вистарчить її тільки прочитати. Читай її як читаєш всяку иншу книжку; думай про ню так, як думаєш про всяку иншу; викинь з свого серця молоха страху; зсунь з престола твогого мозку скрчену постать забобону — і тоді читай святу біблію, а пречудно переконаєш ся, що смішно й подумати, щоби єство нескінченої мудрости, доброти і чистоти, могло бути автором такого невіжества і такої жорстокости.

Наші предки мали не лише фабрики своїх богів, але вони витворювали також і чортів. Сими чортами були звичайно видідичені і упавші боги. Декотрі з них провадили невдачні бунти; других зловлено, як сиділи на легенькій хмарі і обіймали жінку бога богів. Ті чорти звичайно симпатизували з чоловіком. На їхню користь говорить один чудовий факт: майже в усіх теологіях, митологіях і релігіях чорти є представлені далеко більше людяними

і ласкавими чим боги. Ніодин чорт не дав еще своєму генералови приказу убивати дітий і пороти тіла вагітних жінок. Сї варварства були завсїгди приказувані богами. Пошести і зарази були завсїгди насилані наймилосерднійшими богами. Найстрашнійший голод, підчас котрого умираюча дитина блідими губами ссала висохлу грудь умершої матери, був насланий люблячими богами. Ніодного чорта не посуджувано еще о такі брутальности.

Один з сих богів, згідно з переданем, за-топив цілий світ, з винятком вісьмох осіб. Старі і молоді, гарні і безпомічні були пожерті безмежними морськими філями. Ся найстрашнійша трагедія, яку могла лише придумати уява невіжких попів, була ділом не чорта, але так званого бога, якого люди в своїй несвідомости почитують до нинішного дня. Що за пятно полишилоб таке діло на характері чорта! Один з пророків такого одного бога, маючи в своїй неволи полоненого короля, порубав його на куски в присутности усього народу. Чи посуджено коли якого чорта о таке дикунство?

Про одного з тих богів говорять, що він видав відносно людського невільництва такий приказ: "Если ти купиш єврейського не-

вільника, то він має служити тобі шість літ, а на семім він має бути освободжений за ніщо. Если він прийшов самий, він повинен самий відійти; если він був би жонатий, то його жінка має відійти з ним. Если його пан надав йому жінку, і вона породила йому снів або доньок, то жінка і діти остають ся для пана, а невільник повинен відійти самий. А если невільник сказав би, що він любить свого пана, що любить свою жінку і дітей і що не хоче відійти свобідно, тоді пан повинен привести його перед судіїв; він також має привести його до дверей, або до одвірка має проколоти його ухо шнлом; і слуга повинен тоді служити своєму панови завсїгда”.

Після повисшого, то чоловік діставав свою свободу на услівю, що він на все покине свою жінку і діти. Чи який небудь чорт примусив коли якого мужа і батька такою жорстокою і безсердечною пропозицією? Хто може почитувати такого бога? Хто може згинати свої коліна перед таким потвором? Хто може молити ся до такого ворога?

Всі сі боги грозили вічним мученем душ своїх ворогів. Чи відгрожував ся коли в сей спосіб як і небудь чорт? Найгірше, що закидуєть ся чортові, се те, що він зробив Йо-

вови і його родині, але і се було зроблено за спеціальною згодою одного з сих богів на те, щоби порішити малу різницю думок їх ясних величеств що до характеру “мояго слуги Йова”.

Перша згадка про чорта знаходить ся в чисто науковій книжці названій “генезіс”, і звучить вона так: “Змій був найбільше непослушний з усіх звірів, які пан бог сотворив, і він сказав до жінки, що бог сказав, що вона не сміє їсти овочів з дерев в раю? А жінка сказала змієви: ми можемо їсти овочі з дерев в раю; але про овоч з дерева, що стоїть по середині раю, бог сказав: ви не смієте його їсти, ані доторкати ся, бо помрете. І змій сказав жінці: ти напевно не ввреш. Бо бог знає, в той день коли ти зїси овоч з того дерева, твої очи отворять ся і ти будеш так як бог, розрізняти добро і зло. І коли жінка побачила, що овоч з того дерева був добрий до їди і гарний для ока, і що те дерево було пожаданим, щоби стати мудрою, вона зірвала овоч і зїла, і дала також своєму мужови, і він їв... І пан бог сказав: Дивись, чоловік став таким як один з нас, знає добро і зло; і тепер він еще готов простягнути свою руку, і їсти з дерева життя, і жити вічно. Тому пан бог нагнав чоловіка з раю

обробляти землю, з котрої він був взятий. Він прогнав його, а на воротах поставив херувима з огненим мечем, щоби той охороняв дерево життя”.

Згідно з повисше наведеним, обіцянка чорта сповнилася вповні. Адам і Ева не померли і стали немов богами, знаючи добро і зло.

Однак повисше наведений переказ доказує, що боги боялися тоді науки і знання так, як і тепер. Церква і до нині вірно стереже небезпечне дерево знання, і у всі віки з найбільшим завзяттям старалася здержувати людство від їдження овочів з того дерева. Попи ніколи не переставали повторяти старої брехні і старої погрози: “Не смій їсти з нього, ані доторкнутись його, бо помреш”. З кожної проповідниці розноситься той самий плач, зроджений з того самого страху: “Бо як вони з’їдять, то стануть як боги, знаючи добро і зло”. Через се релігія ненавидить науку, віра не терпить розуму, теологія є заприсяглим ворогом філософії, а церква з огненим мечем і до нині стереже зненавиджене дерево, і як її мнимий основатель, проклинає як найнижше смілих мислителів, що їдять і стають як боги.

Если переказ поданий в “Генезіс” був би в дійсности правдивим, то чи не повинні би ми

подякувати змієви? Він же був першим учителем, першим оборонцем науки і ворогом невіжества, першим що шепнув до людського уха святе слово "свобода", був сотворителем амбіції, автором смирности, сумніву, досліду, поступу і цивілізації.

Радше дай мені бурю думок і акції чим мертвий супокій невіжества і вірування! Викинь мене з раю, если хочеш, але перше позволь мені їсти овоч з дерева знання!

Деко́трі народи позичали собі богів; між сим числом, мусимо сказати, є і наш бог. Відколи Жиди перестали існувати державою і не потребували вже більше бога, наші предки присвоїли його для себе і разом з ним присвоїли також чорта. Сей позичений бог є й до нині предметом деякого подиву, а сей прибораний чорт також еще страшить наших людей. Люди думають, що чорт і нині наставляє еще свої пастки і сіти, щоби ловити наші блудні душі, та що і нині він з досить великим успіхом провадить стару борбу з нашим богом.

Для мене воно є зовсім легко здати собі справу з сих ідей про богів і чортів. Вони є чисто природним витвором. Чоловік витворив їх усіх, і при подібних обставинах він ще раз витворив би їх. Чоловік не тільки, що ви-

творив всіх тих богів, але він й витворив їх з матеріалу, який окружав його. Звичайно він моделював їх після себе самого і дав їм руки, голови, ноги, уха, очі і органи мови. Кождий нарід робив своїх богів і чортів так, що вони гсворили його мовою, і крім того вложив в їх уста ті самі похибки в історії, географії, астрономії і у всіх предметах, в котрих люди помняють ся. Ніодни бог не внипереджував ніколи знанем свого народа. Негри представляли собі своїх богів з чорними шкірами і кучерявим волосом. Монголи надали своїм богам жовту краску шкіри . темні вкисні очі. Жидам не вільно було малювати їх богів, а то булиб ми бачили Єгову з довгою бородою, з округлим лицем і з орлиним носом. Зевс був чистим Греком, а Ювій виглядав немов який член римського сенату. Боги Єгипту мали лагідне лице і ласкавий погляд тих милих людей, що їх витворили. Боги північних країв представлялись тепло одіті в кожухи, а боги країв тропікальних були нагі. Богів Індії часто представляли сидячих на слонях; знова боги деяких мешканців островів були великими пливачами. Боги підбігунової полоси залюбки держались на плавцях кита. Майже усі народи різьбили або малювали образи своїх богів; ннзші

кляси людства звичайно уважали їх за дійсних богів і до сих ікон та ідолів вони молили ся і складали перед ними свої жертви.

“В деяких краях, навіть нині, если люди по довгих молитвах не дістають від богів чого бажали, вони викидають свої образи як безпомічні, або обкидують їх ударами і прокляттями. “Як се воно так, ти собачий духу”, кажуть вони, — “ми приміщуємо тебе в прегарній святині, обкладаємо тебе золотом, годуємо тебе найлучшою їдою, куримо перед тобою ладан, а ти після сеї всеї опіки е такий невдячний, що відмовляєш нам того, о що тебе просимо?!” Відтак люди стягають свого бога з віттаря і волочать в поросі по вулиці. Если в міжчасі случить ся, що їх бажане сповнить ся, тоді вони з найбільшою церемонією обмивають його, заносять назад до святині і падають перед ним та просять прощення за те, що учинили. “По правді, — кажуть вони — ми були за скоро поспішились, а ти знов був за повільний в своїй ласці. На що-ж ти стягнув на себе се побите? Але що стало ся, те пропало. Не думаймо більше про се. Если ти забудеш минуле, ми тебе увічаємо ще яскравіше, чим попередно”.....

Чоловікови ніколи не збувало на богах.

Він почитував майже все, включаючи найгірші і найобридливіші звірі. Він почитував огонь, землю, сонце, повітря, воду, світло, звізди, і сотками років простягав ся перед величезними вужами. Дикі племена часто витворюють своїх богів з предметів, які дістають від цивілізованих людей. Племя Тоди почитує малий дзвінок. Племя Котас почитує дві срібні миски, котрі воно уважає як мужа і жінку, а інше племя витворило собі бога з червоного короля карт.

Тому, що мущина завсїгди був фізично сильніший від жінчини, більшість великих богів були мужеського рода. Єслиб жінчини були висшими фізично, то сили, які ніби малиб управляти природою, булиб женського рода і замість бути представляваними в мужеських строях, вони величалиб ся своїми рисами, уборами, обкроменими шиями, плечами і грудьми, шнурівками і принадно уложеними косами.

Нічого не може бути простїйшого як те, що кождий нарід надає своєму богови свої особливші прикмети, і що кожда особа з окрема надає її богови свої особисті примхи та характер.

Чоловік не має думок і не може їх мати, з винятком тих, які піддає йому його окружене.

Він не може представити собі нічого іншого крім того, що він сам бачив або відчував. Він може перецінити, зменшити, скомбінувати, відлучити, опоганити, украсити, поліпшити, помножити і порівнати думкою все, що він бачить, що відчуває, про що чує, і все що він може обняти за посередництвом своїх змислів; але чоловік не може сотворювати. Бачучи докази сили, чоловік може сказати: всемогучість. Будучи живим, він може сказати: безсмертність. Знаючи дещо про час, він може сказати: вічність. Бачучи щось високо обдуманого, він скаже: бог. Бачучи докази злоби він може сказати: зло-чорт. Кілька хвилин щастя, які припалиб в його житю, він може назвати небом. Перенести біль, в його нечислимих проявах, він може сказати: пекло. Однак всі ці думки мають свої підстави і лише підстави. Сама будова буває здвигнена при помочи перецінення, поменшення, комбінації, відділення, опоганення, украшення, поліпшення або помноження дійсности так, що представляє собою збірку того, що чоловік обняв своїми змислами. Се так, якби ми дали львови крила орла, ратиці буйвола, хвіст коня, мішок кангуара і кадовб слоня. Ми в уяві створили би неможливого потвора. А все таки поодинокі части того потво-

ра існують. Таке саме є з усіма богами, яких витворив собі чоловік.

Поза природу чоловік не може піти навіть думкою — понад природу він не може піднести ся — як і не може упасти низше від природи.

Чоловік в своїм невіжестві думав, що всі непонятні для него річи були сотворені якоюсь розумною силою і все воно було зроблено в виключнім відношеню до него. Предметом усіх релігій було і є зберігане приятельських відносин між сими силами. Чоловік приклякав з причини страху, з просьбою о поміч, або з вдячності за ласку, яку він ніби отримував. Він старав ся просьбою усмирити когось, хто після його віреня, через якісь причини рдзгнівав ся. Його лякали громи і блискавиці. На вид вулькану він упадав на коліна. Величезні дебри заповнені дикими і кровожадними звірами, потворні гади, повзаючі по ярах, безкрає море, палаючі комети, понурі затьміня, непонятний супокій звiзд, і понад все відвічна присутність смерти, — все се переконувало його, що він був предметом і жертвою якоїсь невидимої і злобної сили. Дивні і страшні хороби, яким він підлягав, морозячі напади фебри, корчі, падач-

ки, наглі параліжі, темнота ночі і дикі, страшні, фантастичні сни, які наповняли його мізок, доказували йому, що його переслідувало незлічимо число злих духів. Чомусь то йому здавалось, що всі ті духи ріжнились від себе силою — що не всі вони були однаково злобні, що висшій опановував низшого, що його істноване залежало від здобуття помочі в найсильнішого. Для сего чоловік послугувався моленем, підхлібством, почитуванем і жертвоуванем. Оказується, що ці думки були майже у всіх диких людей.

Цілими віками народи думали, що хорі і божевільні були опановані злими духами. Через тисячі літ спосіб лічення заключався в відстрашуванню від хорого тих духів. Звичайно вони виконували найголосніші і найбільше переразливі крики. Вони трубили в рот, били в бубни та в цимбали і в той самий час видавали надлюдські реви. Наколи се лікарство не помагало, то вони благали помочи у духів сильніших.

Усмирюванню сих духів приписувано велику вагу. Бідний дикун, знаючи, що людей можна підкупити подарунками, давав тим духам все, що уважав за найцінніше. З палаючим серцем він жертвоувався навіть кров своєї найдо-

розшої дитини. Він не міг собі представити бога инакшого від себе самого і він думав, що ті небесні сили зворушать ся на вид такого великого жалю. У дикунів було те саме, що у теперішних цивілізованих людей — одна класа жила і торгувала боязнию другої класи. Певні особи займались виключно усмирюванем богів і поучуванем людей в їхніх обов'язках зглядом сих невидимих сил. Се і був початок попівства. Піп удавав, що він стоїть межі гнівом богів і безпомічністю чоловіка. Він був адвокатом чоловіка перед небесним судом. Він носив в невидимий світ прапор перемиря, протест і просьбу. Він повертав назад з розказом, з властивою і з силою. Чоловік упадав на коліна перед своїм власним слугою, а піп, користуючись туманом, нав'язаним його майбутнім впливом на богів, робив з того чоловіка низького лицеміра і раба. Навіть Христос, той майбутній син божий учив, що люди були опановувані злими духами, і дуже часом, як пишуть переданя, давав докази свого божеського походження і післанництва при помочи вигонюваня черед чортів зі своїх нещасливих земляків. Вигонюване чортів було його головним занятєм. Релігійні люди завжди уважали докази про сих чортів впов

ні правдивим, а писателі Нового Завіту цитують слова сих темних простаків з найбільшим вдоволенем.

Той факт, що Христос видержав покусу чорта уважано як незбитий доказ, що йому помагав якийсь бог, або бодай якесь ество висше від чоловіка. Св. Матей оповідає про одну спробу чорта спокусити майбутнього божого сина; а християн завсігди дивувало те, що ся спокуса була так по геройськи і з такою гідністю видержана. Той переказ св. Матея, про який я згадую, звучить так:

“Тоді Ісус був випроваджений з святині в пушу, де чорт мав його спокусити. І коли чорт прийшов до него, сказав: “Если ти е син божий, то прикажи щоби се каміне замінилось в хліб”. Але він відповів ось що: “Є написано: чоловік не повинен жити самим хлібом, але кождим словом походячим з уст бога”. Тоді чорт привів його до святого міста і посадив його на вершку святині, і сказав до него: “Если ти е син божий, кинь ся в долину, бо ж стоїть написано, що він віддасть тебе під опіку своїх ангелів, еслиб ти колинебудь спіткнув ся на камени”. Ісус сказав до него: “Є написано, кажу тобі, що ти не смієш спокушувати пана твого і бога”. І знов чорт взяв

Його на дуже високу гору і показав йому воцарства світа і їх славу, і сказав до него: "Все се я віддам тобі як упадеш перед мною і будеш почитувати мене".

Тепер християни кажуть, що Ісус був богом. Если він був богом, то зовсім певно чорт про це знав, а всетаки, після висше наведеного, він взяв всемогучого бога і посадив його на вершину святині і старався намовити його, щоб він кинувся до землі. Коли се йому не вдалося, він взяв творця, пана і управителя всесвіту на височезну гору і там обіцяв йому дати цілий сей світ — се зернятко піску — лише за те, щоб він, бог усіх світів упав перед ним і почитував його, бідного чорта, не посідаючого навіть права власности на стопу глини! Чи є можливо, щоб чорт був таким дурнем? Чи можна приписати якунебудь вартість тому богови за те, що не дав зловити ся на так масну обіцянку? Лише подумайте! Чорт — князь шахраїв, король хитрунів і майстер від прилести, пробував підкупити бога зернятком піску, що належало до того-ж таки бога!!

Чи є у всій світовій релігійній літературі щонебудь більше простацького від сего?

Сі чорти, як каже біблія, ділили ся на різні роди, — одні могли говорити і чути, другі

були глухі і німі. Не всіх однаково легко було проганяти з людей. Головно трудно було прогнати глухих і німих духів. Св. Марко пише про одного чоловіка, що привів до Христа свого сина. Хлопець, як здавалося, був опанований глухо-німим духом, з котрим Христові ученики не могли дати собі ради. "Христос приказав духови: "Ти німий і глухий духу, я приказую тобі вийти з него і більше не входити". Опісля глухий дух (почувши, що йому приказано) крикнув (будучи німим) і сейчас-же забрався. Той легкий спосіб, в який Христос прогнав сего глухо-німого духа, викликав здивоване між його учениками, і вони приватно спитали його, чому то вони не могли прогнати того духа. До них він сказав: "Таке можна зробити лише і лише через молитву і піст". Чи є де на світі християнин, що повірив би в сю байку, если би вона була написана в якій іншій книжці? Біда лише в тім, що сї пожалування гідні люди замикають свій розум, а відтак отвирають біблію.

В старих часах признавано загально істноване чортів. Люди в се не сумнівались і з такого вірування зовсім природно виходило те, що чоловік, щоби позбутися тих чортів мусів бути або богом, або бодай мати бога собі до

помочі. Всі основателі релігій покликували на своє божеське походжене контролюючи злих духів і здержуючи права природи. Вигонювані духів було свідомством божества. Пророк, котрий не потрафив дати собі ради з темними силами був підозрілий. Висловлюване найвищого і найшляхотнішого почуття, безсказни і святе жите мали для себе зовсім мало послани, хіба що супроводжались силою творити чуда і приказувати духам.

Се віруване в добрі і злі сили мало свій початок в тім, чим чоловік був окружений і що він сам назвав добрим і злим. Прояви, що відносили ся до чоловіка прихильно, були приписувані добрим духам, підчас коли прояви відносячі ся до чоловіка неприхильно або й шкідливо, були приписувані злим духам. Тому, що прояви були приписувані духам. духи були розділені відповідно до проявів, а самі прояви були добрі або злі відповідно до того, яке було хі відношене до чоловіка. Добрі духи були авторами добрих проявів, а злі злих — так, що ідея про чорта була так загальною як ідея про бога.

Немудра гадка про те, що всякі прояви можна приписати лише вмішуваню ся добрих і злих духів була, і є й до нині майже загаль-

ною. Що багато людей і нині ще вірить в те, немов дух може змінити природний хід випадків, доказує факт, що майже всі віддають ся молитві. Всі святі книги є заповнені оповіданнями про вмішуване ся духів в хід річий в природі, і навіть наша біблія не є тут виключена.

Нам кажуть, що всесвіт був уплянований і сотворений, та що є смішним припускати немов би матерія існувала відвічно, але, — кажуть нам, — є дуже певним, що бог існував.

Єсли бог сотворив всесвіт, то-ж мусів бути той час, коли він почав його творити. Позатим часом мусіла бути якась вічність, підчас котрої нічого не існувало—зовсім нічого—з винятком отсего майбутнього бога. Згідно з сею теорією, то бог провів, так сказатиб цілу вічність, в безкснечній пустоті, в повній безчинности.

Признаючи навіть, що бог сотворив всесвіт виринає питане, — з чого-ж він його сотворив? Він-же зовсім певно не був зроблений з нічого. Нічого, хочачи представити собою сирий матеріял, є лише нічим. Виходить отже, що бог сотворив всесвіт з себе самого, бо-ж він лише один-кий існував. Всесвіт є матеріяльним, і єсли він був зроблений з бога,

то й бог мусів бути матеріяльним. З сею самою думкою в своїм умі Анаксимандр з Мілету сказав так: "Творене є розстроєнем безконечности".

Доказано вже, що земля упала би до сонця, як би не той факт, що її придержують другі світи, а ті світи є придержувані ще іншими світами, находячими ся поза ними, і так безкінця. Се доказує, що матеріяльний всесвіт є безконечний. Єли-ж безконечний світ зійшов сотворений з безконечного бога, то скільки того бога еще остало ся?

Думка про творчого бога вже поступенно загибає і майже всі чисто наукові уми признають, що матерія мусіла істнувати відвічно. Вона є незнищима, а незнищимого не можна творити. Великою заслугою нашого століття є те, що доказано незнищимість і вічну упертість сили. Ані матерія ані сила не можуть бути побільшені, ні поменшені. Сила не може істнувати відокремлено від матерії. Матерія існує лише в злуці з силою, і тому є доказаною неможливістю, щоби істнувала сила відокремлена від матерії і висша від природи.

Отже сила мусіла також істнувати відвічно і не могла бути сотворена. Матерія, в своїх нечислених видах, почавши від мертвої землі,

а скінчивши на очах тих осіб, котрих ми любимо, — і сила у всіх своїх проявах, від незамітного руху аж до найвищої думки, — заперечують сотвореню і не піддають ся контролю.

Думка є проявом сили. Ми ходимо о тій самій силі, про яку й думаємо. Чоловік є тим організмом, котрий заміняє кілька проявів сили в силу думки. Чоловік є тою машиною, в котру ми вкладаємо т. зв. їду і витворюємо т. зв. думку. Лише подумайте про ту чудову хемію, після котрої їб перемінив ся в божеську трагедію Гамлета!

Бог мусить бути не лише матеріальним, але він мусить бути організмом здібним замінювати інші прояви сили в силу думки. Се те, що ми називаємо їдою. Тому, если бог думає, він мусить їсти; се значить, що він конечно мусить мати якийсь спосіб достарчуваня сили потрібної до думаня. Не можливо є представити собі ество, яке моглоб вічно виділювати силу для матерії, і в той самий час не мати способу достарчуваня тої відділеної сили.

Если-ж ані матерія ані сила не були сотворені, то які маємо докази на істноване сили висшої від природи?

Кожда релігія має за свою підставу чудо —

себто ускорблене природи — що значить брехня.

В цілій світовій історії ніхто не пробує ще піддержувати правду чудом. Правда не навидить помочі чуда. Під чудами і знаками криє ся лише брехня. Ніодного чуда ще не зроблено, і ніодин здороводумаючий чоловік не думає, що він зробив чудо, і так довго доки не зробить ся чуда, не може бути доказу на істноване якоїнебудь сили висшої і незалежної від природи.

Церква хоче, щоби ми вірили. Нехай отже церква, або котрий небудь з її святих зроблять чудо, то ми повіримо. Нам кажуть, що природа має висшого від себе. Нехай-же той "висший" хоч на одну хвилю сконтролює природу, то ми признаємо правду вашим запевненням.

Ми чули вже досить говореня. Ми прислухувались усім беспалям, безідейним і вивітрілим богослуженням, до схочу. Ми читали вашу біблію і твори ваших найлучших умів. Ми чули ваші молитви, ваші побожні зітханя і ваші покірні аміні. Все се зводить ся до менше, чим нічо. Ми хочемо факту. На дверах ваших церков ми благаємо о один лише маленький факт. Ми скидаємо наші капелюхи

перед вашими божницями і кланяємо ся перед вашими вівтарями і просимо вас о один лише факт. Ми знаємо все про ваші бувалі чуда. Ми хочемо сегорішнього факту. Ми хочемо лише одного. Дайте нам той факт. Ваші чуда є за старинні. Їхні свідки лежать померші вже майже дві тисячі літ. Їхня слава про "правдомовність і справедливість" є нам зовсім не відома. Дайте нам нове чудо і піддержіть його свідками, що еще живуть на сїм світі.

В старих часах церква, опрокинувши право природи, доказала істноване бога. В тих часах чуда робились на причуд легко. Вони вже стали були так звичайними, що церква наказала попам заперестати. А тепер, коли люди роздобули вже трохи сенсу, — та сама церква каже, що вона не лише, що не може сотворити чуда, але ще й опираєть ся на тім, що відсутність чудес — постійний, незломний хід причин і наслідків доказують про істноване сили висшої від природи. Фактом одначе є, що непереривний ланцюх причин і наслідків доказує власне зовсім противно.

Наколи ми залишимо поучене про те, що якесь безконечне ество сотворило матерію і силу і уложило збірку законів на управлюване ними, то думка про вмішане ся пропаде. Дій-

сний піп буде тоді не речником якогось ма-
бутнього бога, але переказчиком природи. У
тої хвилі перестане існувати і церква. У
припорошених вівтарах погаснуть свічки і з-
плакані лямпки, а міль поїсть зів'яні кармази-
проповідниць і крилосів; біблія знайде своє
місце між всілякими Шастрами, Пурунами, Ве-
дами, Едами, Сагами і Коранами, а пута пони-
жуючої віри спадуть з умів людства.

“Але-ж”, — скаже якась побожна душа, —
“ви не можете пояснити всего; ви не можете
поняти всего; і се власне, що ви не можете
пояснити і чого ви не можете поняти — є мо-
їм богом”.

Ми з кожним днем пояснюємо щораз біль-
ше. Ми з кожним днем більше розуміємо; і
тому ваш бог з кожним днем зменшуєть ся.

Наколи се не повело ся, тоді та релігійна
душа опирає ся на тім, що нічого не може
існувати без причини, з виїмком самої причи-
ни, і що сею власне неспричиненою причиною
є бог.

На се ми знова відповідаємо: Всяка при-
чина мусить принести наслідок, бо так довго,
доки вона не приносить наслідку, вона не є
причиною. — Всякий наслідок, знова, мусить
статись причиною. Тому в природі річий не

може бути послідної причини, лише через те, що ся, так звана послідна причина мусілаб конечно принести наслідок, і той наслідок мусів би конечно стати причиною. Розуміне сих питань мусить бути правдиве і ясне. Кождий наслідок мусить мати свою причину, а кожда причина мусіла бути наслідком. Длятого не могло бути першої причини. Перша причина е так неможлива, як послідний наслідок.

Поза всесвітом нема нічого, а в нутрі все-світу не існує і не може існувати нічо над-природне.

Если ми навіть признали би, що якесь без-конечне ество контролювало долю осіб і на-родів, то історія стала би найбільше жорсто-ким і кровавим жартом.

У всіх часах, сильнійші надуживали слаб-ших; могучі і безсердечні покорювали і поне-волювали простих і невинних. Ніколи, в цілім житю людства, ніякий бог не приходив з по-мічю поневоленим.

Чоловік мусить перестати надіятись помочі з "гори". Дотепер він повинен вже знати, що небо не має ух, щоби чути і не має руки, щоби нею помочи. Теперішність є конечною дити-ною всеї минувшини. Не було ніякої особливої долі і не може бути вмішуваня ся в сю справу.

Як що надужитя мають бути знищені, знищити їх мусить чоловік. Если невільники мають бути освободжені, то освободити мусить чоловік. Если мають відкрити ся но правди, то мусить відкрити їх чоловік. Если нагих має ся з'одягнути; если голодних має ся накормити; если має запанувати справедливості; если робітники мають бути нагороджені; если забобон має бути прогнаний з людського ума; если безборонні мають бути охоронені і если правда вкінци має побідити, то все воно має бути ділом чоловіка. Великі побіди будучности мають бути здобуті чоловіком і лише самим чоловіком.

Природа, так далеко як ми се можемо розізнати без пориву і без наміру, творить, відтворює і перетворює безконечно. Вона не плаче ані не радіє. Вона творить людину без ціли і нищить її без жалю. Вона не знає ріжниць межі добром і лихом. Трутина і пожива, біль і радість, жите і смерть, сміх і слези — все для неї однакове. Вона не є милосердною ані жорстокою. Їй не можна підхлібитись поклонами ані скрушити її слезами. Вона навіть не знає що то є молитва. Вона не узнає ріжниць межі трутиною в зубах змії а добротою в серци чоловіка. Лище за песередниц-

твом чоловіка природа довідується про добро, правду і красу; і так далеко як нам відомо, чоловік є найвисшою мудрістю.

Чоловік мусить навчитись опиратись на себе самого. Читане біблїї не охоронить його перед зимовою бурею, а охоронить його дім, огонь і одїне. Щоби не було голоду, то один плуг вартує більше, чим мільон богослужень, а навіть патентовані медицини вилічать більше слабостей, ніж всі молитви виголошені ще від початку світа.

Хотяй много визначних людей старалися згармонїзувати конечність і свобідну волю, істноване зла і безконечну силу та доброту бога, — їм однак се вповні не вдалося. Роблено величезні змаганя, щоби обєднати ідею цілковито не згоджуючуся з окружаючими нас фактами, і всі ті особи, котрим се обєднане не вдалося, були узнані невірними, атеїстами і шуткарями. Вся сила церкви двинулась напроти філософів і мужів науки, щоби змусити їх до запереченя доказів, та щоби намовити якого Юду, щоби він зрадив розсудок, дійсного спасителя людства.

Підчас страшного періоду, знаного під назвою "Темних Віків" панувала віра, майже без жадного супротиву. Її святинї були "застелені

колінами", а богацтва народів украшали її численними відтінками. Славні малярі віддавали свої генії на те, щоби убезсмертнити пустоту віри, поети величали її в піснях. На її приказ чоловік покривав землю кровю. Вага справедливості перетягалась її золотом, а для її ужитку винайдено усі страшні знаряди мук. Віра будувала катедри для бога, а тюрми для людей. Вона заселила небо ангелами, а землю рабами. Через цілі сотні літ світ повертав свої стопи назад, вертаючи стало до варварської ночі! Декілька невірних, декілька еретиків закричали "Стій"! І вони уможливили те, що геній девятнадцятого століття зреволюціонував жорстоке виховане і забобон людства.

Думки чоловіка, щоби мати дійсну вартість, мусять бути вільні. Під впливом страху мізок параліжує ся і замість сміло розв'язувати питання сам про себе, він дрожачи приймає розв'язки іншого. Так довго, як більшість людей падають до землі перед лицем якогось князя чи короля, як нескінчено мізерними мають ся чути їхні невеличкі душі в присутності майбутнього їхнього творця і бога? В виду таких обставин, що можуть вартувати їхні думки?

Одиноке, чого ми маємо право надіятися

від християнського світа, се оригінальність повторювання і упертість стояня при своїм. Так довго, як довго на всяке питане відповідають словом “бог”, науковий дослід є просто неможливий. Але так скоро, як лише можна вдоволяючо пояснити прояви, пановане сили, яка ніби є висшою від природи, мусить змешуватись, підчас коли світогляд знання мусить також постійно побільшуватись.

На упадок або піднесене ся народів не можна вже більше вдоволяючо відповідати виразом: “се божа воля”. Таке пояснене ставить невіжество і образоване на однім уровени, і відкидає думку про дійсну відповідь на щонебудь.

Чи скаже релігійний чоловік, що дійсною ціллю науки є переконати ся як і чому бог ділає? Наука, з такої точки погляду, занимала би ся досліджуванем права про примириму акцію, та старала би ся переконати ся про закони, яким природно підлягає безконечна забаганка.

З філософічної точки погляду наука є знанем прав життя; знанем условин щастя; знанем фактів, якими ми є окружені і знанем нашого відношеня до людей і предметів — за посередництвом котрого чоловік, так сказати, по-

корює природу і поконує елементарні сили під свою волю, роблячи з сліпої сили сласного свого мізку.

Віруване в спеціально провидіне відкидання духа досліду і не годить ся з особистими звичаями людини. Чому сміє чоловік старатися зіпсувати пляни бога? Котрий з вас, роздумуючи, може додати ще одну мірку до його величі? Під впливом сего вірування чоловік розпливаючись в сяеві обману, бачить лиш лілїї, але не хоче думати нічого про завтра. Чоловік, вірячи в те, що він находить ся під властїю якогось безконечного ества, котре може в кожній хвилі кинути його в найнижче пекло, або піднести його до найвисшого неба — він зовсім природно покидає всяку думку про здобуте чого небудь власними зусиллями. І так довго, як се віруване було загальне, світовий був переповнений невіжеством, забобоном і нуждою. Енергія чоловіка дармо витрачувалась на те, щоби приеднати собі поміч сеї сили яка мала бути висшою від природи. Через цілі віки жертвовано навіть людей на вівтарях сего неможливого бога. Щоби йому угодити матері проливали кров своїх власних дітий мученики співали побідоносні пісні посеред полуміни; попи сполокували ся кровю; монахи-

ні заприсягались від захвитів любови; старі люди дрожачи молились; жінки плакали і блага-ли; зношено кожний біль і dokonувано всяких страхіть.

Серед сумерку довгих минулих років людство терпіло більше, чим можна поняти. Найбільшу нужду переносили слабі, любячі і невинні. Жінок трактовано, як трійливих гадюк, а діти були топтані немов хробачки. Незлічимо число вівтарів червоніли від діточої крові; гарних дівчат давано повзучим вужам; цілі раси людей бували засулхувані на довгі віки неволі і всюди були жорстокости не до описаня. Через всі ті роки, ті, котрі терпіли, просились; бліді з голоду губи шептали молитви; залякані жертви благали, але небо було глухе і сліпе.

Яку-ж користь приносили боги чоловікови?

Не можна уважати за відповідь, если хто скаже, що якийсь бог сотворив світ, дав певні закони і потім відвернув свою увагу на інші справи, полишаючи своїх дітей слабими, невіжими і безпомічними, щоби вони боролись за своє істноване самі про себе. Також не буде жадною розвязкою если хто скаже, що на якимсь там другім світі бог ущасливить деяких,

а може і всіх. Яке право маємо ми над ятись, що се дуже мудре, добре і могуче ест колинебудь зробить щось лучшего від того що зробило і що тепер робить? Світ є перповнений невдачами. Если-ж він був сотворений безконечним еством, що за розсудок би говорити, що воно удосконалить сей світ? Если безконечний "батько" дозволяє більшо-сти своїх дітей жити тепер в невіжестві і нужді, то який доказ є на те, що він бодай колис поліпшить їх положенє? Чи бог буде мати більше власти? Чи може стане милосерднійшим? Чи може збільшить ся його любов до своїх бідних сотворінь? Чи може змінитися колинебудь поступоване безконечної і непомильної мудрости, сили і любови? Чи нарешті сей безконечний бог є в силі поліпшити самий себе?

Нам кажуть попи, що сей світ є свого рода школою; що зло, яке нас окружає існує для того, щоби розвинути наші душі, та що лише через терпінє чоловік може стати чистим, сильним, чесним і благородним.

Припустім, що се було би правдою; що тоді має стати ся з тими, котрі помирають в дитиньстві? Після сеї філософії малі діти ніколи не можуть бути розвинені духово. Во-

ми були на стільки нещасливими, що не підпа-
ли сим ушляхотнюючим впливам болю і нуж-
ди, і в наслідок того, вони є засуджені на вічну
умову низшїсть. Если попи мають рацію в сїм
питаню, то після них, ніхто не є більше нещас-
ливим як ті, що живуть щасливо і безжурно
в роскошах сего світа, і ми повинні лише за-
видувати страдаючим і пригнобленим. Если
ало є потрібне для розвою чоловіка в сїм
житю, то як можливим є для душі поправити
ся в однім нескінченім щастю, яке жде її в раю?

Церква учить, що сей світ і все що на не-
му є, зістали в дійсности сотворені так, як ми
їх тепер бачимо; що трава, цвіти, дерева і всі
звірята, включно з чоловіком були сотворені
окремо і що вони не мають ніякого конечно-
го спорідненя межи собою. Найбільше пра-
вовірний чоловік признає, що деяку часть
землі залило море; що море в деяких місцях
уступило з землі, та що декотрі гори є тепер
трохи низші як тоді, коли зістали сотворе-
ні. Теорія про поступенний розвиток не була
знана нашим батькам. Наші батьки дивились
на тодішне уложене річий як на таке, яке бу-
ло уложене при своїм сотвореню. Їм здає ся,
що земля щойно вийшла з рук божества. Во-
ни не знали нічого про повільний розвиток

і незлічими роки, але думали, що всі роди тин і звірят істнували так від самого початку.

Припустім, що на якимсь острові ми знаємо демо чоловіка мільон літ старого; припустім, що він буде мати гарну повозку, зроблену після найновішого моделю. Далі припустім, що він скаже нам, що се було слідком праці і думаня кількох соток тисяч літ; що через 50.000 літ він уживав не більше плоского пня, який лише міг знайти, коли йому упало на гадку, що розколюючи пень, він міг дістати таку саму плоскість лише однієї половини ваги; що йому забрало багато тисяч літ заки він винайшов для свого пня колеса; що колеса зразу були масивні, та що протягом десяти тисяч літ думаня привели його на гадку зробити колесо зі шпичками і обводом; і через многі столітя він уживав лише пари коліс, бо не знав як злучити дві пари; що йому забрало других сто тисяч років, заки він навчився їздити на чотирох колесах; що цілі тисячі років він ходив за возом, коли зїздив з гори, і придержував його, та що лише завдяки шаленому випадку він винайшов дишель; чи могли би ми після того сказати, що той чоловік був від самого початку вправним і скінченним механіком? Припустім також, що з

роди рос- стали би його живучого в гарній палаті і він
початку. сказа би нам, що він жив в тій палаті цілих
ми знай- п'ятьсот тисяч літ заки здогадав ся покласти
припус- на ню дах, і що лише недавно він винайшов
у, зроб- вікна і двері; чи могли би ми сказати, що він
Дальше від початку був добрим і виученим архітек-
було на- том?

Чи поліпшене сотворених річий не доказує нам про поліпшене в самому творцеві?

Чи безмежно мудрий, добрий і могучий бог, хочаки сотворити чоловіка, починав би з самої найнижшої форми життя? Чи робив би він се з найпростішого організму, який можна лише придумати, і то через нечислимі протяги часу, поволи і майже незаметно улїпшував се все, аж доки чоловік не розвинув ся? Чи так мали би стратитись на марно нечислимі віки в витворюваню назадничих форм, які опісля поліпшили би ся? Чи може ум людський заглянути найменшу мудрість в заповненю сеї землі повзаючими страхітьми, що живуть лише з агонії і дорікань других? Чи можемо ми назвати будоване сеї землі властивим, де лише незначна часть її поверхні є в стані видати розумну людину? Хто може оцінювати ласкаве сотворене світа, на котрім одні звірята пожирають других? Де кожний рот

окавуєть ся різнею, а кождий жолуд
гробом? Чи можна бачити безмежну м
рість і любов в загальнім всевітнім і віч
мясожирстві?

. Що ми думали би про батька, котрий л
шив би своїм дітям поле, але перед тим на
див на нїм тисячі смертельних корчів і вин
граду; заселив би те поле дикими звірами
трійливими гадюками; в сусїдстві умістив
кілька мочарів і багнищ, щоби витворюва
пошесть; що так устроїв би річи, що час в
часу отвирала би ся земля і пожерала би д
котрих з його дороженьких дітий, і понад во
що в близькім сусїдстві наставив би кільк
вульканїв, котрі кождої хвилі могли би залят
його дітик огненою лявою? Припустїм, що то
батько не сказав своїм дітям, котрі з рости
були смертельні; що гадюки були трійливі; щ
не згадав нічого про землетрясенє, а про вулк
кани також замовчав; — чи ми назвали би то
го батька ангелом чи ворогом?

А однак се є точнісінько те, що зробив пра
вовірний бог.

Згідно з заявами теологів, бог пригото
вив сю земську кулю виключно на помешканє
для своїх улюблених дітий, а всетаки він за
повнив ліси кровожадними звірами; він на

жолудок
ну муд-
і вічним

кождім кроці напустив вужів; він устроїв землетрясеня, а поверхню землі покрити горючими горами.

рий ли-
им наса-
і вино-
вірами і
стив би
рювали
час від
би де-
над все,
кілька
заляти
що той
ростин
ві; що
о вуль-
би то-

Поминувши се все, нам кажуть, що світ є досконалий; що він був сотворений досконалим еством і тому, з конечности він є досконалий. Через хвилю ті самі особи скажуть нам, що світ зістав проклятий; що зістав покритий бодаками і терниною, та що чоловік зістав засуджений на пошести і смерть лише тому, що наша бідна дорога мати з'їла яблуко супротивляючись приказам милосердного бога.

в пра-
игото-
шкане
ін за-
він на

Один дуже побожний мій приятель, почувши що я сказав, що світ не є досконалий, спитав мене, чи се в дійсности так є. Довідавшись, що дійсно так воно є, він дуже здивувався, що хтонебудь міг прийти до такого заключеня. Він сказав, що після його осуду, не можна доказати найменшої недосконалости. "Будь ласка", — сказав він, — "вчисли хочби одно уліпшене, яке ти міг би зробити маючи до того силу". "Добре", — сказав я, — "я зробив би добру нагоду для здоровля замість слабости". Правдою є, що не можна згармонізувати всі лиха, болі і муки сего світа з думкою про те, що сотворив нас, пильнує

і боронить нас якийсь безконечно мудрий, могучий і добродушний бог, який є виешний і незалежний від природи.

Поки́ одночасно, опирають всі дійсні терпіння сього життя на очікуваних радощах і щастям життя будучого. Нас запевнюють, що вся досконалість є в небі, — там небозвід є безхмарний, — там є тишина і спокій. Тут царства можуть валити ся; династії можуть бути вигублені в крові; мільйони рабів можуть працювати під спекою соняшних лучів і під ударами батога; — але в небі все є щасте і радість. Пошести можуть покрити світ трупами улюблених нам осіб; ті, що остали би ся, гнули би ся над нами з болем — але миле лоно неба остаєсь ненарушеним. Діти можуть гинути, просячи даром хліба; змії можуть роздирати немовлят, — підчас коли боги сидять усміхнені в хмарах. Життя невинних може погаснути в темних тюрмах; смілі мужі і героїчні жінки можуть бути замінені в попіл на кострі, підчас коли небо є переповнене піснею і радощами. На широкому морю, в темноті і в бурі, люди з розбитого корабля борються з грізними філями, підчас коли ангели грають на своїх золотих арфах. Улиці світа є заповнені зараженими людьми, каліками і безпомічними;

шпиталі є переповнені болем і терпіннями, під час коли ангели плавають і літають щасливі у воздуху. В небі вони чують ся надто щасливими, щоби співчувати нам на землі; вони через спів і гульню не мають часу помагати потребущим і благающим. Їх очи засліплені, їх уха заткані, а їх серця перемінені в камінь з безмежного самолюбства радощів. Виратуваний моряк, допливши до берега, чуєть ся надто щасливим, щоби бодай на хвилю подумати про потапаючих братів. Купаючись в щастю і роскошах небо не має часу придивити ся нужді на землі. Міста бувають поторощені напливцюю лявою; земля отмираєть ся і тисячі гинуть; жінки підносять зложені руки до неба, але боги є за щасливі щоби помочи своїм дітям. Сміх радости богів не знає сліз людий. Небесні крики заглушують стогони землі.

Домазавши як чоловік сотворив богів і як він став дрожачим рабом свого власного сотворіння, природно виринає питане: як же він (чоловік) увільнив себе, бодай трошки від тих монархів небес, від тих хмар, від тої аристократії воздуху? Як він навіть на стільки, на скільки йому се вдало ся, виріс з свого панствя, з страху і скинув ярмо забобу?

Дуже можливо, що першою річю, яка відвернула його ум від повисше згаданого, було відкриття порядку, регулярности і часової точности в всесвіті. Звідси він почав підозрівати, що не все діється на світі в виключнім відношенню до него. Він зауважив, що щоби він не робив, рухи планет були все ті самі; що затьміня були періодичні, і що навіть комети появлялись в певних відступах часу. Се переконало його, що затьміня і комети не мали нічого до діла із ним, та що його поведене не мало нічого до діла з ними. Він дослідив, що вони не існували ані на його добро ані на шкоду. Тому він научив ся дивитись на них з подивом а не з страхом. Він почав підозрівати, що голод не був насилаий розлюченими і мстивими богами, але що був вислідом радше недбалости і невіжества самих людей. Він довідав ся, що слабости не були витворювані злими духами. Він добачив, що слабости спричинювані природою, та що природним способом їх можна лічити. Він доказав, бодай лише для особистого вдоволення, що молитва не є медициною. Він переконав ся силою гірких досвідів, що його боги не мали практичної вартости, бо вони ніколи йому не помогли, з виїмком тоді, коли він сам

був впроможі помочи собі. Вкінци він відкрив, що його особисті діла не мали нічого спільного з дивними обявами на небі; що неможливо було для него стати так лютим, щоби аж спричинити бурю, ані стати так добрим, щоби таку бурю здержати. Після многих століть думаня він прийшов до заключеня, що показане дулі попови не спричинить землетрясеня. Він зауважив, і то з великим здивованем, що часом грім убивав дуже добрих людей, лідчас коли дуже лихі оставали недіткнені. Він дуже часто приходив до гіркого заключеня, що правда не все панувала. Він зауважив, що боги не вставлялись за слабими і невинними. Він час від часу зі здивованем бачив, що нераз невірний тішив ся як найлучшим здоровлем. Він вкінци прийшов до заключеня, що не могло бути ніякої звязи між дуже острою зимою, а тим, що він не дав попови вівці. Він зауважив, що декотрі діти крали навіть після їх хрещеня. Він зауважив велику ріжницю mezi релігією а справедливістю, та що почитателі того самого бога залюбки різали один другому горла. Він бачив, що ті релігійні суперечки наповнили світ ненавистю і рабством. Кінець кінців він зібрав ся на відвагу підозрівати, що ніколи ніякий бог не мішає ся до

порядку річий у всесвіті. Він довідав ся про кілька фактів, які ніяк не годили ся з пустими забобонами його батьків. Побачивши, що його святі книги були невірні в деяких місцях і фалшиві в певних справах, його віра в їх правдомовність почала хитати ся; переконавшись, що його піп є в певних справах цілковитим невіжою, він почав тратити повагу до попівської реверенди. Се було початком умової свободи.

Цивілізація людства зросла до такого самого степеня, до якого зменшилась сила релігії. Умовий поступ людства залежить від того, як часто воно має нагоду замінити старий забобон новою правдою. Церква ніколи не дала нагоди ніодному чоловікови зробити хочби одну таку заміну; противно, вона уживала усьої своєї сили, щоби до сего не допустити. Одначе на перекір церкві він віднайшов, що деякі його релігійні понятя були зовсім лихі. Читаючи свою біблію він побачив, що думки його бога були більше жорстокими і брутальними, ніж у хижого дикуна. Він відкрив також, що його свята книга була заповнена невіжеством, та що її мусіли писати люди зовсім не ознакомлені з природою річий, які нас оточують; і час від часу якийсь

чоловік був на стільки благородний і відважний, що висловлював свої чесні думки. В кождім століттю якийсь мислитель, якийсь сумнівний дослідник, хтось, що ненавидів лицемірство, якийсь смілий любимець правди радо, гордо і хоробро виступав проти невіжества і забобонів і то тільки ради людства і правди. Почитателі богів звичайно убивали таких мислителів. Сократа отроено лише длятого, що він не хотів почитувати деяких богів. Христа розіпняла релігійна товпа за злочин богохульства. Нічого більше не вдоволяє так релігійного чоловіка, як нищене його ворогів на приказ бога. Релігійні переслідування виринають з перемішки любови до бога і ненависти до людини.

Страшні релігійні війни, котрі заляли світ кровю успіли нарешті довести всі релігії до упадку і до їх зненавидження. Думаючі люди почали досліджувати божеське походжене тої релігії, котра казала своїм вірним дивитись з погордою на права других людей. Декотрі почали порівнювати християнство з релігіями поган, і мусіли признати, що за ріжницю між обом такими релігіями не варта було умирати. Вони відкрили також, що другі народи були навіть щасливіші і лучше їм поводилось, як

їх власному народови. Вони почали підозрівати, що, кінець кінців, їхня релігія не мала ніякої дійсної вартости.

Через три сотні літ християнський світ став ся освободити від "невірних" порожний гріб Христа. Через три сотні літ хрестоносні війська були побивані побідоносними ворогами безстидного юшуста. Сей многоважний факт засіяв зерно недовіря між християнами і мільони почали тратити довіре в бога, котрого побідив Магомет. Люди переконались також і про те, що торговля робила собі приятелів там, де релігія робила ворогів, та що релігійна відданість була цілковито незгідною з миром межи народами чи особистостями. Вони відкрили, що ті, котрі найбільше любили богів, любили людей найменше; що пиха загального прощення була задивляючою; що найпідлійші з людей безстидно молились за своїх ворогів, та що покора і тиранія були овочами того самого дерева.

Через цілі віхи провадив ся смертельний бій межи кількома смілими мущинами і жінщинами думки і генія по одній стороні, а великими темними релігійними масами по другій. Се є боротьба Віри з Наукою. Перших кілька осіб апелювали до розуму, до чести, до пра-

ва, до свободи, до свідомости і до туземного щастя. Друге множество апелювали до пересудів, до боязни, до чудес, до рабства, до чогось невідомого і до вічної нужди. Перші з них казали: "Думай!" — а ті другі казали: "Вір!"

Перший сумнів був місцем зачаття і колискою поступу, і з того сумніву почався поступ чоловіка. Люди почали досліджувати, а церква почала противитись сему. Астроном розслідував небо, підчас коли церква випятнувала на його мудрім чолі слово: "невірний"; і тепер ані одна звізда блимаюча у просторах всесвіту не носить християнської назви. Помимо всіх релігій геолог увійшов в землю, прочитав її історію на камінних книгах і знайшов в її лоні поховані пам'ятники всіх часів. Старі ідеї зникли відкинені хеміком, а корисні правди заняли їх місце. Одно по другім релігійні вірування були брані на млинок науки і до тепер не вийшло з них нічого крім половини. При помочи мікроскопа віднайдено новий світ; всюди знайдено безконечність; чоловік досліджував і дошукував в кождім напрямі і нігде, ні на землі, ані на звіздах не знайшов слідів ніякого ества висшого і незалежного від природи. Нігде не відкрито і найменшого доказу

про чиєсь постороннє вмішуванє ся.

Отсе є ті найвисші правди, що дали спромогу чоловікови скинути з себе ярмо забобону. Отсе є ті величаві факти, котрі вирвали жезл власти з рук попів.

— Народи, так як і поодинокі особи мають свої періоди молодости, дозрілости і упадку. Те саме і з релігіями.

День за днем релігійні віруваня щораз ріднуть. День за днем старий дух вимирає і з книжки і з вихованя. Горячий ентузіязм, негасима запопадливість старої церкви пропали і ніколи, ніколи вже не вернуть. Церемонії покищо єще остались, але давна віра счезає з людських сердець.

— Опрокидуючи цілковито всякі віруваня і заперечуючи правди релігій, в моїм серці, ані на на моїх губах нема злобного насміху над повними надії, люблячими і ніжними душами, котрі вірять, що зі всего того нєладу вийде повна гармонія; що кожде зло якимсь тайним способом перемінить ся в добро, і що понад усе і понад усім є якесь єство, котре в якийсь опосіб прикличе і возвеселить кожду дитину людства. Але для тих, що бесердечно старають ся доказати, що спасене є майже не можливе, що прокляте є майже певне, що гости-

нець всесвіту провадить до пекла, для тих, котрі наповняють жите боязнию а смерть страхом, котрі проклинають колиску і насмівають ся з могили, — для них неможливо є мати нічого иншого як лише жаль, погорду і немилосердність.

Помимо факту, що невірні у всіх віках боролись за права чоловіка і завсїгди були оборонцями свободи і справедливости, церква закидує нам завсїгди, що ми руйнуємо, а не будуємо. Дотепер церква повинна вже знати, що неможливо є обкрадати людей з їхніх думок. Історія релігійних переслідувань вповні признає факт, що ум з конечности опираєть ся всякому намірови контрольованя його сндою. Розум так довго держить ся старих думок, доки не є приготований до нових. В хвилі, коли ми зрозуміємо правду, наші блудні думки вже самі собою відпадають.

Знищенє лісів не є чінцем рільництва. Прогнане розбишак з моря не представляє собою усеї торговлі.

Ми невірні кладемо підвалини до великої святині будучности — не святині усіх богів, але усіх людей, в котрій, при відповідних обрядах буде святкована релігія Людства. Ми робимо все, що в нашій силі, щоби приспі-

шити той день, коли суспільність перестане витворювати мільонерів і жебраків, недбальство і голод, правду в дрянках і короновані забобони. Ми виглядаємо того дня, коли корисні будуть почитані, і коли РОЗУМ, посаджений на престолі людського мізку стане королем над королями і богом над богами.

Роберт Інгерсол

ЩО ТО ТАКЕ КЛЕРИКАЛІЗМ?

Чи є безличніша брехня над попівську? Чи є яка гірша образа божа? У попів усе на устах слова: вітчизна, нарід — а Рим опановує народами, підбиває їх і веде до матеріяльної руїни. Кажуть попи, що вони мають тут на землі власть дану їм від бога — тай панують. Але церква вже дійшла до краю морального занепаду, бо ті, що проповідують слово боже, є частю гірші від чорта. Вони живуть нераз у найбільших розкошах і не жалують собі нічого. У них божі слова на устах, але їх діла злі, неморальні. Вигода, слава, власть, розкішне жите — ото все попівські цілі, котрі вони хочуть осягнути при помочи бога.

Їх одинока вітчизна — то Рим, а повна мошенка — то їх нарід. Небо для попа — то його черевиче, добрий апетит до їди і напоїв.

І тоті люди, ті бузувіри, котрі плюють правді в лице, обкидають її болотом, пишаються прапором брехні, що змінюють свою краску все, як лише з того будуть мати користь, — ті люди, що тисячі мучеників свого народа обез-

чещують, а мучителів — катів благословлять і прославляють, за їх страшні, о пімсту до неба взиваючі муки — ті люди беруть ся тепер організувати нарід, хотять вести його до чесноти, вабити до себе.

Геть чорні духи від нас! Дух людський вже висше підніс ся і шукає иншої богині — то є науки, котра веде людей до нового, більше людяного житя. За се нове, від давна ожидане спасєне з вашого ярма — юди готові і кров свою дати.

Не релігія, не наука Христова про убожество, чесноту, справедливість, самовідречєне — але повне черево, набита кишєня, безграиична власть — отсе ваші кличі!

Що-ж то є клерикалізм?

Відповісти легко. Є то політика, котра прибрала собі за оруже надприродні сили, бога, і тим оружем воєє, щоби тим здобути собі якнайбільше права — отсе є клерикалізм.

А що за ціли він має? Його ціль — здобути безграиичну силу на землі: силу гроша і власти. А средствами до сєго є релігія і віра. Клерикалізм то хитро і обережно ведєна організація. Її члєни мають богато свобідного часу, тож ділають дуже скоро. Клерикалізм має на се гроші — і від правительства і від осіб

приватних, від богачів і старців, — далі має клерикалізм запевнену охорону перед неприятелем, має в своїх руках школи, церкви, сповідь і віру.

Тисячі літ газдують ті чорні вампири, тисячі літ їх панованя — то безперестанні кроваві війни, рабунки і загальний занепад. Попівство робить інтереси з знаменем хреста, підбиває людство і заводить його назад до часів темноти, інквізиції. Осторожно-ж перед чорною хмарою!

Я. Льосік.

ГЕРАКЛЬ І СЕЛЯНИН.

(Давна грецька казочка.)

(З білоруського.)

Застряг мужик з возом у болоті. Як і не був він свого коня, як катував його — віз і не рушив ся! Що тут робити?! У великім клопоті, звенув ся він з молитвою до Геракля*):

— Божечку мій, могутний Гераклю! Ти силач над силачами і тобі легко мене виратувати. Поможи, змилуй ся!...

І дав ся чути голос з хмар:

— Я поможу тобі, бідолахо, тільки послухай мене.

— Кажи, божечку — слухаю!

— Передовсім ось що: обчисть колеса з грузи... Тепер — набери піску і засип та зарівнай яму під колесами.

*) Геракль, то був грецький півбожок, великий силач.

Селянин зробив все, що велів Геракль.

— А тепер і я тобі поможу, — сказав Геракль: бери поводи в руки і гукни на коня.

Мужик підняв ліци, гукнув і — не оглядівся, як кінь легко і живо витягнув віз з грязюки.

— О, дякую Тобі могутний Гераклю, за твою поміч! — гукнув у гору мужик.

— Ой, тай і дурень же ти, дурень! — відповів йому Геракль.

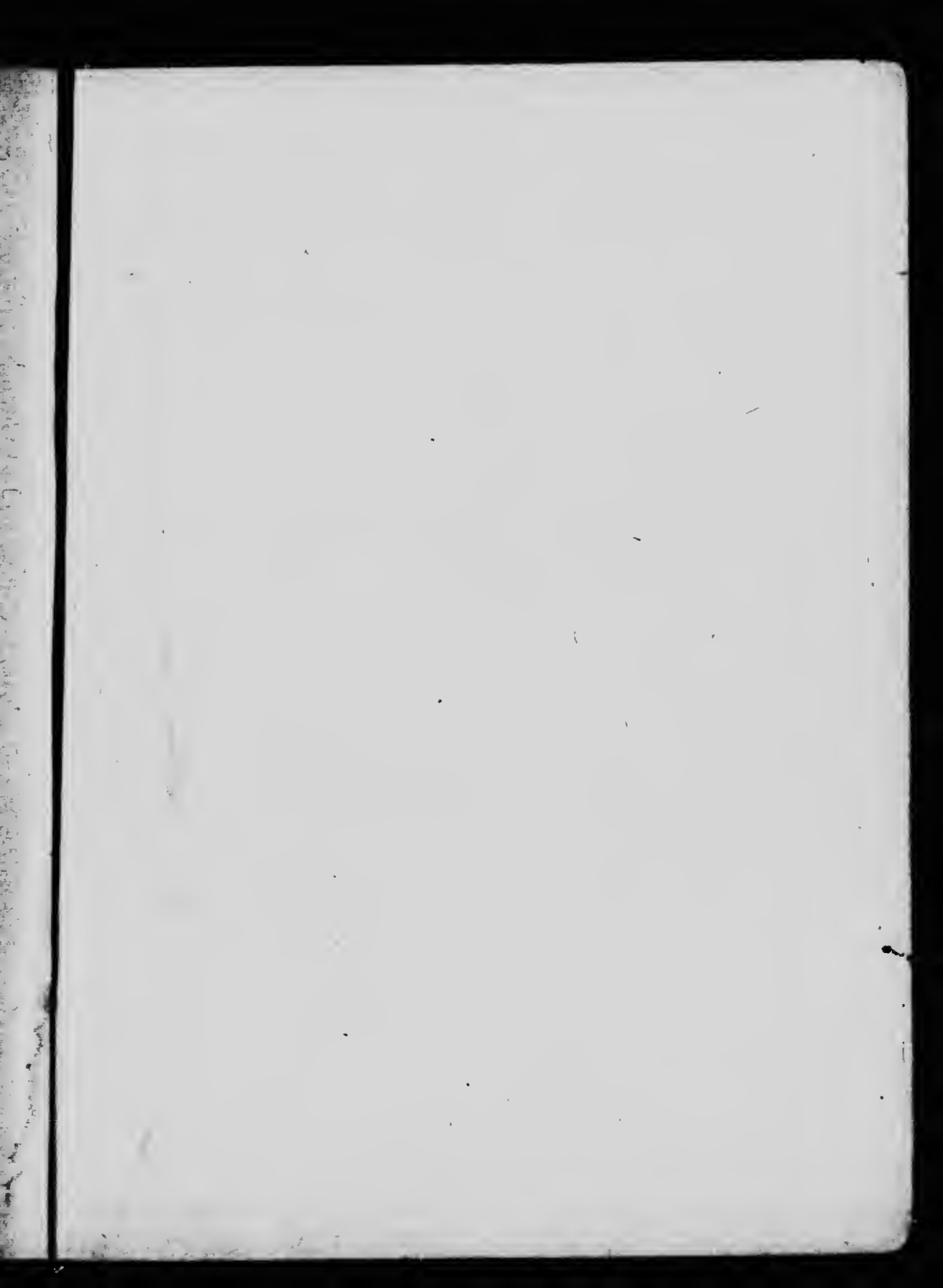
ДЗВОНИ.

Вмер у вдови син єдиний,
Любий, милий.
Йде мамуня просить дзвонів,
Щоб дзвонили.

“Ой лежить мій син єдиний,
Та на лаві.
Задзвонїть ему всі дзвони,
Будь ласкаві!”

Але дзвони бідній вдові
Так сказали:
“Даш нам бабо римський срібла —
Будем грали”.

(З Конопніцкої.)

КОЖДИЙ

РОБІТНИК І ФАРМЕР ПОВИНЕН
ЧИТАТИ ПЕРЕДОВСІМ РОБІТНИЧІ ЧАСОПИСИ!

Чому?

Бо робітничі часописи обговорює кождо подію в краю і в світі лише зі становища інтересів робочого люду.

Одинокою робітничою часописею в Канаді є

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ"

що виходить в Вінніпегу два рази на тиждень і коштує лише \$4.00 на рік.

Хто читає "Українські Робітничі Вісти", виробляє собі суцільний світогляд і може осудити кождо подію в суспільнім життю.

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ" виступають проти кождого лайдацтва поповнюваного на робочім народі.

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ" - доносять про робітничий рух на цілім світі, про боротьбу робітничої класи.

Хто хоче знати, як свідомі робітники думають про суспільні події, хто хоче навчитися соціалістичної думки, нехай читає передовсім "УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ".

Адреса:

"UKRAINIAN LABOR NEWS"

Cor. Pritchard & McGregor Sts.,
Winnipeg, Man.

